

Een bekentenis en haar gevolgen

Binnen vijf seconden ben je terug bij die paar dagen in 1986. Je kunt met haar praten over haar huisdieren, haar moeder of haar cursus mozaïeken. Maar welk onderwerp ook ter sprake komt, het blijkt altijd de opmaat voor bespiegelingen over wat haar overkwam op 8 september 1986. Dat was de dag dat de toen dertigjarige Ina Post 's morgens vroeg door de politie van haar bed werd gelicht en werd afgevoerd naar het politiebureau. Daar onderhielden rechercheurs haar uitvoerig over het werk dat zij als bejaardenverzorgster had verricht voor een 89-jarige weduwe. De weduwe was iets meer dan twee weken daarvoor dood aangetroffen in haar bejaardenflat. Ina Post moest een van de laatste personen zijn geweest die haar in levenden lijve had gezien.

Na vier dagen op het politiebureau te hebben vastgezeten en indringend te zijn verhoord, kwam Ina Post met een bekentenis waarvan de strekking deze was:

. Rond 18.00 uur ben ik teruggegaan naar de woning van mevrouw om te
. kijken of ze haar eten wel had opgegeten. Op een gegeven moment ging
. mevrouw naar het toilet. Ik zat in geldnood, alle girorekeningen
. stonden rood. Op dat moment kwam bij mij de ingeving op om geld
. weg te nemen. Het was mij bekend dat mevrouw haar geld en papieren
. bewaarde in het kastje dat met de rug tegen de muur stond die aan de
. keuken grensde. Op het moment dat ik dat kastje opende kwam
. mevrouw plotseling de woonkamer in. Ik hoorde haar zeggen: 'Dat mag
. niet.' Ik schrok hevig en gaf in een reflexbeweging mevrouw een duw. Ik
. zag dat zij op de grond viel. Ik pakte haar wandelstok en gaf haar met
. deze stok een klap op het hoofd. Ik bemerkte dat mevrouw bewusteloos
. raakte door die klap. Ik raakte toen geheel in paniek. Ik liep naar het
. berghok aan de voorzijde van de woning en pakte een stuk
. elektriciteitsnoer. Ik draaide het elektriciteitsnoer om haar hals.¹

Hoe het verder ging

Ofschoon Ina Post deze bekentenis later weer introk, zou die haar in strafrechtelijk opzicht fataal worden. Er waren in deze zaak geen belastende getuigenverklaringen, vingerafdrukken of DNA-sporen. Evenmin bestond er een duidelijk motief, want nader onderzoek liet zien dat Ina Post geen geldzorgen had. Aan de andere kant: de bij de weduwe ontvreemde bankcheques werden enige dagen na de moord verzilverd met behulp van valse handtekeningen. Deze handtekeningen vertoonden volgens een grafoloog 'een aantal overeenkomsten in algemene kenmerken' met het handschrift van Ina Post. En dan was er nog haar bekentenis. Daarop kwam ze weliswaar terug, maar na opnieuw te zijn verhoord, bekende ze andermaal. Die tweede bekentenis herriep ze later wederom. In de zestien jaren die zouden volgen hield ze consequent vol onschuldig te zijn. Hoe dan ook, de rechtbank in Den Haag achtte haar wel schuldig aan doodslag en veroordeelde haar tot zes jaar gevangenisstraf, een oordeel dat in hoger beroep standhield. Een cassatieberoep bij de Hoge Raad draaide op een mislukking uit. De jaren verstreken en Ina Post zat haar gevangenisstraf uit. Tijdens haar detentieperiode, maar ook daarna zocht Ina Post voortdurend de openbaarheid. De boodschap aan journalisten en het publiek was steeds dat zij onschuldig was.² Ondertussen strandden vier bij de Hoge Raad ingediende herzieningsverzoeken (1990, 1993, 1994, 2001). En zo komen we in 2003.³

De fundamentele attributiefout

De zaak Ina Post bestrijkt meer dan zestien jaar. Als er in die periode iets in het rechtspsychologische inzicht is veranderd, dan betreft het wel de waardering die men moet geven aan bekentenissen van verdachten. Amerikaanse cijfers laten zien dat de overgrote meerderheid van de misdrijven die worden opgelost (circa 80%) hun oplossing te danken hebben aan een verdachte die bekent (Zimbardo, 1967). In veel landen – waaronder Nederland – is een enkele bekentenis van de verdachte formeel onvoldoende om tot een veroordeling te komen. Maar in de praktijk luidt zo'n bekentenis wel vaak het einde in van grondig politieel speurwerk naar bijkomend bewijs (andere belastende feiten).⁴ In hun klassieke boek *Dubieuze zaken* merken de hoogleraren Crombag, Van Koppen en Wagenaar (1994, p. 158) op dat de Nederlandse wetgever heeft verzuimd om in het geval van bekentenissen eisen te stellen aan dat bijkomende bewijs. Over rechters die moeten beslissen in zaken met bekennende verdachten schrijven de auteurs: 'Zo is het mogelijk geworden om een bekentenis en de aanwezigheid van een lijk of een bekentenis in

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

combinatie met een goed motief, ja zelfs een bekentenis in combinatie met een getuige aan wie die bekentenis eerder gedaan is, als voldoende te aanvaarden.' Voor de politie is het vooruitzicht van een rechtbank die zich al snel tevreden stelt met een bekentenis niet bepaald een aanmoediging om ijverig verder te rechercheren naar andere, voor de verdachte belastende feiten, laat staan naar voor die verdachte ontlastende feiten.

999

Waarom kennen juristen zoveel gewicht toe aan de bekentenis van een verdachte? Die vraag kan men als volgt herformuleren: waarom gaan juristen er zo snel vanuit dat een bekentenis hoogst diagnostisch is voor de schuld van de verdachte? De kwestie die hier aan de orde is kennen psychologen als het fenomeen van de fundamentele attributiefout (Zimbardo & Leippe, 1991). Bij het verklaren van andermans gedrag (bijvoorbeeld een bekentenis), laten mensen zich leiden door het principe dat zulk gedrag voortvloeit uit eigenschappen en motieven van de persoon, en niet uit de aard van de omstandigheden. Een klassieke demonstratie van dit fenomeen biedt het experiment waarbij men studenten willekeurig de rol van quizmaster, quizdeelnemer of toeschouwer toebedeelde. De quizmasters kregen de opdracht om tien extreem moeilijke vragen te bedenken en die voor te leggen aan de quizdeelnemers. In het experiment ging het eigenlijk om hoe de toeschouwers het gedrag van de quizmasters en quizdeelnemers zouden beoordelen. De toeschouwers keken naar de quiz en waren volledig op de hoogte gesteld van de procedure. Niettemin vonden zij de quizmasters stukken slimmer dan de quizdeelnemers. Dat getuigt van een diepgewortelde neiging om bij het verklaren van gedrag voorbij te gaan aan externe factoren (de onbillijke spelregels) en overmatig gewicht toe te kennen aan interne factoren, in dit geval intelligentie.

Het valt gemakkelijk in te zien waarom ook – en misschien wel vooral – juristen last moeten hebben van deze fundamentele attributiefout. Zij moeten namelijk niet over omstandigheden, maar over individuen beslissingen nemen. Door hun preoccupatie met begrippen als verantwoordelijkheid, opzet en schuld, kijken ze bijna automatisch naar persoonseigenschappen die gedrag kunnen verklaren. Wie tegen de achtergrond van het juridische begrippenapparaat een oordeel moet vellen over de herkomst van een bekentenis, is daarom al snel bereid om de verdachte en niet de omstandigheden als bron daarvan te beschouwen. Laten we het nog eens anders zeggen: veel juristen zullen snel geloven dat een bekentenis authentiek is, en niet werd afgedwongen door de omstandigheden.⁵

Valse bekentnissen

Natuurlijk is men in juridische kringen wel bekend met het fenomeen van de verstandelijk gehandicapte persoon die een valse bekentenis aflegt. Berucht is

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

de in Engeland spelende zaak van de in 2002 uiteindelijk vrijgesproken Stephen Downing. In 1973 ging de toen zeventienjarige Downing achter slot en grendel, nadat hij aan het einde van een negen uur durend verhoor de moord op een vrouw uit zijn dorp had bekend. Zijn bekentenis herriep hij later en in de jaren die volgden, hield hij zijn onschuld vol, wat hem uiteindelijk op een langere straf kwam te staan. Downing had de mentale vermogens van een elfjarige en het is om allerlei redenen onwaarschijnlijk dat hij de moord op zijn geweten heeft. Engelse juristen lijken nu in elk geval bereid om te erkennen dat een verstandelijke handicap in combinatie met een langdurig verhoor de kans op een valse bekentenis aanmerkelijk verhoogt (Hale, 2002).

Ook zien juristen wel in dat verdachten met bloeiende psychiatrische symptomen tot een valse bekentenis kunnen komen. In die categorie vallen de verdachten die vanuit een 'morbide hang naar roem' (Conti, 1999) moorden opbiechten. Een frappant voorbeeld in deze categorie is Henry Lee Lucas, de man die in sommige boeken nog steeds figureert als de grootste seriemoordenaar aller tijden. Lucas' doodstraf werd in 1998 door de toenmalige gouverneur van Texas, de latere Amerikaanse president George Bush, omgezet in levenslang. In 2001 stierf Lucas in zijn cel. Vast stond toen dat hij een aantal moorden op zijn geweten had, waaronder die op zijn moeder. Dat hij die honderden andere moorden uit zijn duim had gezogen, was inmiddels ook duidelijk geworden. Aan de Britse psycholoog Gudjonsson vertelde Lucas dat hij aanvankelijk een 'nobody' was. Gudjonsson (1999; p. 419) schrijft: 'Toen hij eenmaal valse bekentenissen ging afleggen, veranderde dat allemaal en nu geniet hij van zijn sterrenstatus en heeft veel vrienden.' Tijdens het testpsychologisch onderzoek dat Gudjonsson bij Lucas uitvoerde, viel op dat Lucas een IQ van 89 had, er paranoïde ideeën op nahield en confabuleerde. Het rapport dat Gudjonsson vervolgens over zijn geval schreef, zal er zeker toe hebben bijgedragen dat Lucas op het nippertje aan de elektrische stoel ontsnapte.⁶

Het verhoor

Ina Post werd aangehouden op een maandagmorgen en het was gedurende de daaropvolgende donderdagavond dat ze haar eerste bekentenis aflegde. In de tussenliggende periode werd ze ofwel verhoord ofwel vastgehouden in een altijd verlichte en met video bewaakte politiecel. Contact met haar man werd haar ontzegd. Ze mocht hem pas spreken nadat ze haar bekentenis had afgelegd. In al die dagen deed ze geen oog dicht.

Tijdens de verhoren maakten de rechercheurs Ina Post onzeker over haar herinneringen aan de dagen rondom het tijdstip dat de weduwe werd

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

vermoord.⁷ Dat deed men door haar telkens voor te houden dat zij de laatste bezoeker was geweest die door getuigen bij de vermoorde weduwe was gezien. En door te wijzen op de krasse bevindingen van de handschriftexpert. Dat laatste had zeker effect. Zo verklaart Ina Post over de foto's van de vervalste cheques en haar eigen handschrift:

1001

- . Door de schriftexpert zijn mij een aantal overeenkomsten getoond
- . tussen het schrift op de foto's en mijn handschrift. De overeenkomsten
- . waarop mij werd gewezen heb ik ook gezien en kan ik niet ontkennen.

Een andere strategie van de verhoorders was gericht op het psychisch overrompelen van de verdachte. De agenten schreeuwden haar toe dat men wel grotere criminelen klein had gekregen. En ze maakten toespelingen op haar geloofsovertuiging, op haar ouders en op de desastreuze uitwerking die een en ander zou hebben op haar huwelijk. Dat de rechercheurs deze weg volgden omdat ze er heilig van overtuigd waren dat Ina Post schuldig was, erkennen ze ook zelf. Tegenover *Elsevier*-journalisten zeiden ze:

- . Het ene moment was ze een koele, koude kikker, en een minuut later
- . weer bloednerveus. Het leken wel twee Ina's die daar zaten. En ze bleef
- . maar zeggen: 'Ik heb het niet gedaan'. Alsof ze zich afsloot voor wat er
- . *werkelijk* was gebeurd.' [onze cursivering, HM e.a.]

Tot die donderdagavond, want toen bekende Ina Post, zoals gezegd. Terugblikkend op haar leven noemt Ina Post nu de verhoren die ze moest ondergaan het ergste wat haar ooit overkomen is: 'De dagen die ik op het politiebureau doorbracht, waren erger dan de jaren in de gevangenis.' Op het moment dat Ina Post werd verhoord was ze een normaal intelligente vrouw zonder psychiatrische voorgeschiedenis. Is het denkbaar dat zo'n vrouw een moord bekend die ze niet heeft begaan?

Valse bekentenissen in het laboratorium

Nou en of, aldus de Amerikaanse psychologen Kassin en Kiechel (1996). Ze baseren hun mening op een experiment met studenten. Vijfenzeventig proefpersonen werden één voor één naar het laboratorium gehaald om daar een computertaak te doen. Die bestond eruit dat proefpersonen letters moesten intikken die een proefleider oplas. De proefpersonen kregen te horen dat ze onder geen beding de Alt-toets mochten aanraken: deden ze dat wel, dan zou het hele computerprogramma crashen. Na één minuut crashte het

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

computerprogramma bij alle proefpersonen, die er vervolgens (ten onrechte) van beschuldigd werden dat ze de verboden Alt-toets hadden aangeraakt. Ze kregen een op schrift gestelde schuldbekentenis voorgeschoteld, met het dringende verzoek die te tekenen: 'Ik heb toch de Alt-toets aangeraakt en daardoor is het programma vastgelopen. Gegevens zijn daardoor verloren gegaan.' Nadat de proefpersonen het laboratorium hadden verlaten, kwamen ze de volgende proefpersoon tegen die in feite een handlanger van de onderzoekers was. Deze handlanger vroeg de echte proefpersoon uit over wat er was gebeurd en probeerde zo te peilen of hij of zij echt geloof hechtte aan een eventuele bekentenis.

De onderzoekers draaiden verschillende versies van dit experiment. In de meest radicale versie moesten proefpersonen de letters onder hoge tijdsdruk intoetsen en was er een 'getuige' in de laboratoriumruimte die beweerde te hebben gezien dat de proefpersoon de verboden toets had aangeraakt. Hoeveel proefpersonen zouden er onder die omstandigheden een schuldbekentenis tekenen en daar ook nog eens in geloven? Alle proefpersonen (100%) tekenden de schuldbekentenis en de overgrote meerderheid van hen (65%) geloofde er in.

Toen we het artikel van Kassin en Kiechel (1996) voor het eerst lazen, vonden we hun resultaten minder overtuigend dan ze op het eerste gezicht schenen. Neem de situatie waarin Ina Post verkeerde tijdens haar verhoor. In haar geval had een bekentenis serieuze gevolgen. In het experiment van Kassin en Kiechel was er echter geen enkel nadeel verbonden aan het ondertekenen van de schuldbekentenis. Of neem de rol die ander bewijsmateriaal speelt. In het geval van Ina Post waren het de ondervragers die beweerden dat er dergelijk materiaal voorhanden was, maar in het experiment van dook er een schijnbaar onafhankelijk iemand op die belastende uitspraken deed. We besloten daarom het experiment over te doen, maar dan met de volgende twee amendementen: als proefpersonen een schuldbekentenis ondertekenden, werden ze bij wijze van sanctie flink gekort op hun proefpersonenvergoeding en het was niet een onafhankelijk iemand, maar de proefleider die beweerde gezien te hebben dat de proefpersoon de verboden toets had aangeraakt. Tot onze niet geringe verbazing tekenden nog steeds 28 van de 34 proefpersonen (82%) de schuldbekentenis (Horselenberg e.a., 2003). Ongeveer de helft van hen geloofde in de valse bekentenis. Dat waren de proefpersonen die met een verklaring kwamen voor iets dat zij niet hadden gedaan. Zoals deze proefpersoon:

- . Ik heb vanmorgen heel veel sterke koffie gedronken en daarom trillen
- . mijn handen en daarom heb ik die toets aangeraakt. Stom natuurlijk,
- . maar ik kan er echt niets aan doen.

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

Nog steeds kan men volhouden dat ook ons experiment weinig realistisch is. Neem wederom Ina Post. Ze werd vanwege haar bekentenis niet gekort op haar salaris, maar verdween voor jaren achter de tralies. In een tweede experiment voerden we daarom de consequentie van een schuldbekentenis op tot aan een grens die dubieus begint te worden. We hielden de proefpersonen op indringende wijze voor dat indien ze een schuldbekentenis zouden tekenen, ze ook aansprakelijk zouden worden gesteld voor schade aan de computer en dat de kosten daarvan werden geraamd op enkele honderden gulden. Desondanks waren drie van de dertien proefpersonen (22%) bereid om de schuldbekentenis te tekenen en de kosten te betalen. Dat een aantal proefpersonen in dit experiment begon te huilen, was voor ons reden om het hele onderzoek maar snel af te blazen. Het werd te levensecht.

1003

De moraal van deze experimenten is dat bij een niet-triviale minderheid van gezonde en normaal intelligente proefpersonen valse bekentenissen relatief gemakkelijk zijn uit te lokken. Wat men daarvoor nodig heeft, is het consequent toepassen van twee trucs. De eerste is dat men de betrokken persoon onzeker maakt over het eigen geheugen. In het laboratorium gebeurt dat door de proefpersoon een routinetaak in snel tempo te laten uitvoeren. Op het politiebureau valt dat te bereiken door verdachten langdurig te onderhouden over hoe ze weken geleden een specifieke avond doorbrachten. De verdachte doen twijfelen aan zijn eigen geheugen is een eerste en essentiële stap op weg naar een valse bekentenis. Ook Ina Post begon na twee dagen verhoor grondig te twijfelen aan haar geheugen. Zo zegt ze op dinsdagavond tegen de agenten over de zaterdag na de moord: 'Ik ben erg slecht in het onthouden van dagelijkse dingen. Ik weet mij de zaterdag dan ook niet meer goed te herinneren.' De frequentie van zulke mededelingen neemt met elk volgend verhoor toe.

De tweede truc bestaat uit het opvoeren van belastend bewijsmateriaal. Zowel in het laboratorium als op het politiebureau komt de ondervrager een heel eind als hij schermt met wat andere getuigen of een handschriftdeskundige zouden hebben gezien. We zeiden al dat de verhoorders van Ina Post zich op ruime schaal bedienden van beide trucs.

Slaapgebrek

Wie moeite heeft te geloven dat zulke trucs aanzetten tot valse bekentenissen, moet zich de context waarin ze zich afspelen goed voor ogen houden. Die context bestaat om te beginnen uit wat psychologen een 'closed social interaction' noemen, oftewel een situatie waaraan de verdachte zich niet kan onttrekken (Gudjonsson, 1996). Ina Post zat dagenlang op het politiebureau

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

vast, en het waren de chercheurs die bepaalden wanneer en waarover er werd gesproken. Dat onder die omstandigheden sociale druk kan aanzetten tot valse verklaringen, weten we ook uit een andere bron. Zo kunnen patiënten die aan een indringende psychotherapie worden blootgesteld, herinneringen opdissen die kant nog wal raken en die enkel zijn bedoeld om de therapeut tevreden te stellen. Zulke herinneringen worden door de patiënt terzijde geschoven zodra hij of zij zich heeft losgemaakt van de therapeut. Zoals een patiënt schreef:

. Ik had geen herinneringen aan satanisch ritueel misbruik. De therapeut
 . liet me acht weken lang opnemen in een ziekenhuis totdat ik me
 . satanisch ritueel misbruik zou herinneren. Ik veinsde zulke
 . herinneringen [...]. Ik deed dit om eruit te komen. Ik was er binnen een
 . week uit en ik ging nooit meer terug. Ik verwierp de herinneringen
 . zodra ik buiten stond.

We ontlenen dit citaat aan de Britse onderzoeker Ost en zijn collega's (2001). Zij stellen zich op het standpunt dat er allerlei markante overeenkomsten bestaan tussen patiënten die later terugkomen op eerder in therapie hervonden 'herinneringen' aan jeugdtrauma's, en verdachten die afstand nemen van eerdere bekentenissen.

Een ander aspect van de context is acuut slaapgebrek. Ina Post sliep dagenlang niet. Onderzoek laat zien dat men van gezonde, kritische studenten hoogst suggestibele personen kan maken door hen drie achtereenvolgende nachten te depriveren van slaap (Blagrove, 1996). Het punt is dat een urenlang verhoor het concentratievermogen van de verdachte zeer op de proef stelt. De verdachte dient telkens het schuldige scenario dat de chercheurs hem of haar voorhouden af te wijzen en er een onschuldig scenario voor in de plaats te stellen. Dat vergt cognitieve inspanning en wie moe is kan die niet meer opbrengen.

En dan is er nog het punt van de getuige die later verdachte wordt. Ina Post was aanvankelijk een getuige. Enkele dagen na de moord ontbood de politie een aantal mensen – waaronder Ina Post – om de plaats delict te komen bekijken op mogelijk afwijkende details. Net als andere getuigen moet Ina Post zich toen onwillekeurig een beeld hebben gevormd van wat er in de woning was gebeurd. Dat imaginaire scenario zal haar hebben opgebroken toen de verhoorders haar lieten twijfelen aan haar eigen geheugen. Hier duikt weer een parallel op met wat bekend is over hervonden herinneringen. Het aanmoedigen van imaginatie is een beproefd recept om de subjectieve zekerheid die men stelt in hervonden herinneringen te laten stijgen. Dat gaat zo: men neemt een gebeurtenis waarvan proefpersonen eerder hebben gezegd dat ze die als kind nooit hebben meegemaakt, bijvoorbeeld 'Je vond een

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

gouden ring onder een lantaarnpaal.' Vervolgens geeft men de proefpersonen de opdracht om te fantaseren over die gebeurtenis. Ten slotte vraagt men wederom aan de proefpersoon om een waarschijnlijkheidsoordeel te geven. Die subjectieve waarschijnlijkheden stijgen dan, een effect dat imaginatie-inflatie wordt genoemd (Garry & Polaschek, 2000; Horselenberg e.a., 2000). Niet dat proefpersonen over een gebeurtenis waarvan ze eerder beweerden dat die *nooit* plaatsvond, na één imaginaire oefening gaan beweren dat die *wél* plaatsvond. Het effect is subtieler. Wat eerst werd uitgesloten, wordt later voor niet geheel onmogelijk gehouden. Zo zal het ook Ina Post zijn vergaan: haar laatste bezoek aan de woning van de vermoorde weduwe moet haar de nodige stof voor een imaginaire oefening hebben opgeleverd, een oefening die nodig werd omdat ze immers begon te twijfelen aan haar geheugen.

1005

Zoals gezegd, is twijfel aan het eigen geheugen – Gudjonsson (1996) spreekt ook wel over 'memory distrust' – een eerste stap op weg naar de valse bekentenis. Heeft die twijfel eenmaal wortel geschoten, dan is de verdachte gevoelig voor imaginaire scenario's die hij op eigen kracht of op geleide van wat anderen beweren, ontwikkelt. Zelfs een zeer voorlopige acceptatie van die imaginaire scenario's kan leiden tot een valse bekentenis. Dat is dan een bekentenis waarin de verdachte zelf nog nauwelijks gelooft. Om die reden heet ze in de literatuur ook wel de 'afgedwongen' valse bekentenis (Gudjonsson, 1996; Ost e.a., 2001). In een nog later stadium kan de verdachte zelf gaan geloven in zijn valse bekentenis en dan is er sprake van wat men een 'afgedwongen geïnternaliseerde' valse bekentenis noemt. Dat stadium bereikte Ina Post nooit. Enkele dagen na haar bekentenis zegt ze tegen haar verhoorders:

- . Ik was door mijn verblijf in het politiebureau zodanig verward en in
- . paniek geraakt, dat ik toen maar wat heb bekend. Ik hoopte op die
- . manier met mijn man te kunnen praten.

Hoe vaak?

De literatuur over hoe vaak veroordelingen op basis van valse bekentenissen voorkomen, is verwarrend. Sommige auteurs menen dat het om een zeldzaam fenomeen gaat. Zo schatte de Amerikaanse jurist Paul Cassell het aantal veroordelingen op basis van valse bekentenissen in zijn land op ergens tussen de tien en 394 per jaar.⁹ Het is ons niet duidelijk langs welke weg hij tot zijn schattingen kwam. In IJsland interviewden Gudjonsson en Sigurdsson (1994) een groep van 229 gevangenen. Zevenentwintig (12%) van hen beweerden ooit op het politiebureau een valse bekentenis te hebben afgelegd. In de

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

meerderheid van deze gevallen zou de valse bekentenis zijn gedaan om aan de druk van het politieverhoor te ontsnappen. Het cijfer van 12% is verontrustend, maar het laat natuurlijk niet zien dat een op de tien gevangenen op basis van een valse bekentenis achter de tralies zit. Er zijn immers legio redenen om te twijfelen aan de oncontroleerbare uitspraken van gevangenen.

Overtuigender zijn de al wat oudere gegevens van Bedau en Radelet (1987). Zij analyseerden 350 rechterlijke dwalingen in de Verenigde Staten en vonden dat aan tenminste 10% van deze dwalingen een valse bekentenis van de verdachte ten grondslag lag. De meerderheid van de valse bekentenissen was het resultaat van de wijze waarop de politieverhoren hadden plaatsgevonden. De conclusie van Bedau en Radelet loopt aardig in de pas met die van een Britse studie, waarin werd gevonden dat na foutieve ooggetuige-identificaties, valse bekentenissen de belangrijkste bron van rechterlijke dwalingen zijn (Lloyd-Bostock, 1989). De meest recente en best betrouwbare cijfers over dit onderwerp zijn afkomstig uit het *Innocence Project* van de Amerikaanse advocaten Scheck, Neufeld en Dwyer (2001). Dat project legt zich toe op het juridisch begeleiden van gevangenen die op grond van aanvullend DNA-onderzoek onschuldig in de gevangenis – en menigmaal op *death row* – blijken te zitten. Van de 74 in dit project gedocumenteerde gevallen betrof het zestien (22%) onschuldigen die vanwege een valse bekentenis in de gevangenis zaten.

De literatuur over dit onderwerp laat zich als volgt samenvatten: een minderheid van de verdachten komt onder invloed van de eerder genoemde verhoortrucs tot een valse bekentenis, maar als zo'n valse bekentenis eenmaal op tafel ligt, is de kans op een onterechte veroordeling weer erg groot. Dat weten we ook op grond van vaderlandse casuïstiek. In de slepende affaire die bekend werd als 'de Puttense moordzaak', ging het nu juist om de bekentenissen van Wilco Viets en Herman du Bois dat zij een jonge vrouw verkracht en vermoord zouden hebben. Die leidden tot hun veroordelingen, en pas jaren later werd duidelijk dat de bekentenissen vals waren en onder druk van de politieverhoren tot stand kwamen (Blaauw, 2000).

Wie?

Wie zijn het die een valse bekentenis afleggen als opsporingsambtenaren hen met trucs onder druk zetten? De Britse rechtspsycholoog Gudjonsson (1996) heeft daarover een uitgesproken opvatting. Op grond van zijn ruime ervaring als getuige-deskundige in Britse rechtszaken kwam hij tot de conclusie dat er twee kenmerken zijn die een verdachte extra kwetsbaar kunnen maken. Het ene kenmerk is suggestibiliteit, wat verwijst naar de neiging om informatie die

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

door anderen wordt aangedragen te incorporeren in het eigen geheugen. Het andere kenmerk noemt Gudjonsson 'compliance', een term die wij zouden vertalen als 'meegaandheid' of 'inschikkelijkheid'. Het gaat dan om de neiging om op te zien tegen autoriteiten en om hun richtlijnen op te volgen. Het valt makkelijk in te zien waarom juist deze eigenschappen iemand kwetsbaar maken. Wie opziet tegen autoriteiten zoals opsporingsambtenaren en door hen aan het twijfelen wordt gebracht over het eigen geheugen, zal ook makkelijk het belastende relaas van een zogenaamde andere getuige accepteren en kan langs die weg tot een valse bekentenis worden gebracht.

1007

Gudjonsson liet het niet bij een theoretische analyse van de 'false confessor', maar ontwikkelde ook betrouwbare vragenlijsten waarmee men individuele verschillen in suggestibiliteit en inschikkelijkheid kan meten. Het gaat om respectievelijk de Gudjonsson Suggestibility Scale (GSS) en de Gudjonsson Compliance Scale (GCS).¹⁰ De laatstgenoemde schaal is een vragenlijst met items van het type 'ik vind het erg moeilijk om tegen mensen te zeggen dat ik het niet met hen eens ben' en 'ik geef mensen snel hun zin wanneer ik onder druk word gezet'. De GSS is niet zozeer een vragenlijst als wel een gestandaardiseerd mini-experiment waaraan de persoon wordt onderworpen. De crux ervan is dat de persoon een verhaal hoort en er vervolgens vragen over moet beantwoorden. Sommige vragen zijn zinnig, andere vragen bevatten subtiele suggesties en zetten aan tot foute antwoorden. De GSS is een ondoorzichtige test. Het is voor niet-ingewijden moeilijk om te bepalen hoe je op GSS vragen moet antwoorden als je de diagnosticus om de tuin wilt leiden. Gudjonsson verzamelde bovendien op grote schaal normgegevens over de GCS en de GSS, zodat we een aardig beeld hebben van hoe diverse groepen (waaronder zogenaamde 'false confessors') op deze tests scoren.

Het was op een winterdag in 1989 dat de advocaat die toen werkte aan haar herzieningsverzoek voor de Hoge Raad, Ina Post meenam naar een hotel in Venlo. Daar werd ze onderzocht door de hoogleraar Udo Undeutsch. Hij geldt tot op de dag van vandaag als de meest ervaren rechtspsycholoog van Duitsland en staat niet bepaald bekend om zijn lichtgelovigheid. Hij nam bij Ina Post de GSS af. Het resultaat was opmerkelijk. Terwijl een normale GSS score zo rond de 7 zit, behaalde Ina Post de alarmerend hoge suggestibiliteitsscore van 14. Wij vonden in de honderden gezonde volwassenen die we de in de afgelopen jaren met dit instrument hebben getest bij hooguit 5% zo'n hoge score (Merckelbach e.a., 1997). De score van Ina Post is wél tamelijk typerend voor de groep van 'false confessors', want daar cirkelt de gemiddelde GSS score inderdaad rond de 11 (Gudjonsson, 1996). In zijn revisieverzoek aan de Hoge Raad presenteerde de advocaat de bevinding van Undeutsch als een novum. De advocaat schreef dat

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

... uitgaande van hetgeen thans met betrekking tot de persoon Post bekend is geworden ten tijde van het afleggen van haar bekennende verklaringen, het meer dan waarschijnlijk is dat de bekennende verklaringen valselijk zijn afgelegd. Daarbij tevens beschouwend het feit dat als bewijsmiddel door de Rechtbank en het Hof in essentie enkel de bekentenis is gebruikt, onderstreept dit de noodzaak om deze zaak opnieuw te behandelen zodat het verzoek om revisie dient te worden toegewezen.¹¹

Het verzoek werd echter niet toegewezen door het hoogste rechtscollege.

‘Ik ben erg veranderd door wat er allemaal is gebeurd,’ vertelde Ina Post ons toen we in het voorjaar van 2003 tweemaal uitvoerig met haar spraken. Bij die gelegenheid namen we bij haar ook diverse tests af. Een daarvan was de andere, door Gudjonsson ontwikkelde test, die hierboven al ter sprake kwam: de GCS. Ina Post behaalde daarop een score van 13, wat erop wijst dat ze, ondanks al haar ervaringen, nog steeds een inschikkelijk iemand is. Te bedenken valt dat de doorsneepersoon op deze schaal een 9 haalt, maar dat ‘false confessors’ met hun 14,3 punten in de buurt van Ina Post scoren (Gudjonsson, 1997). Het is moeilijk voor te stellen dat haar score ten tijde van de politieverhoren veel lager lag.

Met de andere tests die we bij Ina Post afnamen, beoogden we een drietal rivaliserende interpretaties van haar zaak te toetsen. De eerste interpretatie is dat Ina Post psychopathische karaktertrekken heeft die haar in staat stellen om zichzelf te presenteren als een onschuldig slachtoffer. Om die interpretatie op haar merites te onderzoeken, namen we bij Ina Post Nederlandse vertalingen af van de Psychopathic Personality Inventory (PPI; Lilienfeld & Andrews, 1996) en de Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS; Merkelbach e..a, 2001) af. De eerste test klinkt recht door zee, maar ondertussen is hij behoorlijk doortrapt. De test beschrijft allerlei psychopathische trekken als waren het prestaties of deugden, en vraagt dan aan de proefpersoon of die zichzelf daarin herkent (‘zelfs wanneer mensen boos op me zijn, kan ik ze meestal met mijn charme voor me winnen’ en ‘ik vertel veel leugens om bestwil’).¹² De tweede test (SIMS) heeft de naam van een aardig computerspel, maar somt symptomen op, waarvan alleen specialisten heel zeker weten dat ze nonsens zijn (‘soms raken mijn spieren zonder enige aanleiding verlamd zodat het lijkt alsof mijn armen en benen wel duizend kilo wegen’). Als de proefpersoon beweert op ruime schaal last te hebben van dit soort symptomen, dan is duidelijk dat hij of zij de neiging heeft om anderen met een zielige zelfpresentatie om de tuin te leiden.

Een volgende interpretatie die we toetsten, gaat ervan uit dat Ina Post iemand is die een eigen waanachtige versie van de werkelijkheid kan maken.

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

Volgens die interpretatie zou ze in staat zijn om een moord die ze heeft begaan als droom en niet als feit te beleven. Om na te gaan of er iets te zeggen valt voor deze verklaring, lieten we Ina Post Nederlandse versies van de Perceptual Aberration Scale (PAS; Chapman, Chapman & Raulin, 1978) en Launay Slade Hallucination Scale (LSHS; Launay & Slade, 1981) invullen. Met items als 'ik heb me weleens afgevraagd of mijn lichaam daadwerkelijk van mij was' en 'de mensen in mijn dagdromen lijken zo levensecht dat ik soms denk dat ze dat ook zijn' maken beide tests jacht op de aanwezigheid van waanachtige denkbeelden.

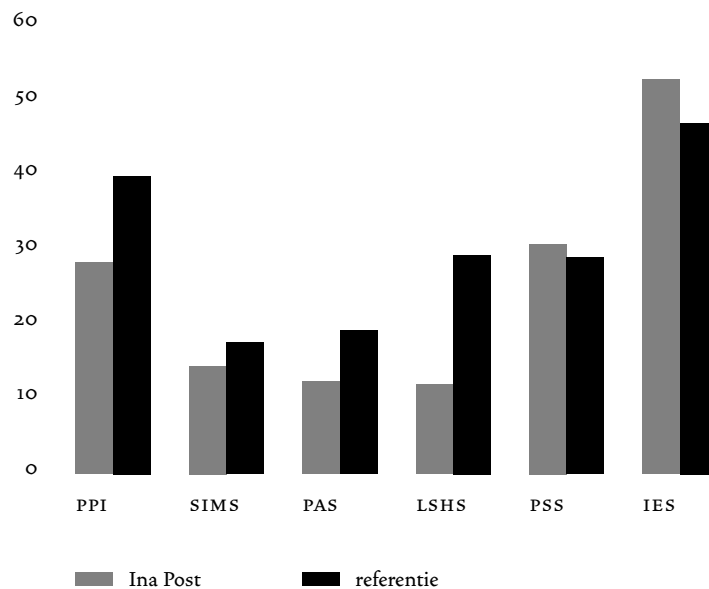
1009

Een derde interpretatie die men aan de zaak van Ina Post kan geven, is die van haarzelf: ze is veroordeeld voor iets dat ze niet heeft gedaan en zat onschuldig in de gevangenis. Als dat zo is, verwacht men dat de politieverhoren en alles wat er daarna kwam, een traumatische uitwerking op haar hebben gehad en dat ze de kenmerken van een posttraumatische stressstoornis (PTSS) vertoont. Daarbij gaat het om symptomen als het onophoudelijk, maar ongewild denken aan de gebeurtenis en het hebben van nachtmerries erover. Om vast te stellen of zulke kenmerken voorhanden waren, namen we bij Ina Post de PTSD Symptom Scale (PSS; Foa e.a. 1993) en de Impact of Event Scale (IES; Horowitz e.a., 1979) af. Daarin komen items voor als 'hoe vaak heeft u de afgelopen week last gehad van pijnlijke gedachten of beelden over de gebeurtenis, terwijl u er niet aan wilde denken?'

Figuur 1 laat de testresultaten van Ina Post zien, afgezet tegen die van relevante controlegroepen (respectievelijk psychopathische delinquenten, schizofrene patiënten en mishandelde vrouwen). Duidelijker kunnen testresultaten nauwelijks zijn. Ina Post scoort laag op de psychopathievragenlijst en komt niet eens in de buurt van wat voor de delinquenten normaal is. Op de SIMS-vragenlijst presteert ze zoals depressieve mensen dat doen, namelijk licht verhoogd. Ze gaat echter niet over de kritische grens van 17 heen. Daarboven wijzen scores op het veinzen van symptomen. Op de tests die de aanwezigheid van waandenkbeelden meet, blijft Ina Post ver onder de niveaus die gelden voor bijvoorbeeld schizofrene patiënten. Op de tests die posttraumatische stressklachten meten, doet ze echter niet onder voor de scores van zwaar mishandelde vrouwen en ex-politieke gevangenen. De conclusie is dan ook dat Ina Post alle kenmerken vertoont van een PTSS.¹³

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

Figuur 1 Scores van Ina Post op tests voor psychopathie en simulatie, (respectievelijk PPI en SIMS) afgezet tegen die van gevangenen (PPI) of de cutoff score (SIMS), op tests voor psychotische kenmerken (respectievelijk PAS en LSHS) afgezet tegen die van schizofrene patiënten (LSHS) of de cutoff score (PAS) en op tests voor PTSS (PSS en IES) afgezet tegen die van mishandelde vrouwen met ptss.

PTSS in de gevangenis

Kan het zijn dat Ina Post enkel en alleen last kreeg van PTSS-klachten omdat ze een moord beging en zich daar sindsdien schuldig over voelt? Er zijn twee argumenten die daar sterk tegen pleiten. Het eerste argument heeft te maken met wat we inmiddels weten over de wijze waarop ze werd verhoord. Hierboven zeiden we daar al wat over, maar het wordt tijd om daar nu specifieker over te zijn. In mei 2003 bezocht onze collega dr H. Israël's een politieman die destijds betrokken was bij de verhoren van Ina Post.¹⁴ Deze politieman beschreef de verhoorstrategie van toen als volgt:

Die [mevrouw Post] wordt dan door drie verhoorkoppels helemaal door de mangel gehaald. Je zit in een cel. Nou, ga daar maar eens een paar dagen zitten. Je zit op wat eten en af en toe een bakje koffie en je maakt haar helemaal af in feite. Want, ik zei al, je bent niet tactisch op een aantal tijden. Je zegt: je snapt toch wel dat die man van jou er met andere vrouwen vandoor gaat. En dus op dat soort manieren, van alle kanten, probeer je haar onder druk te zetten. Nou, zo gaat zo'n

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

- . verklaring. De ene keer ben je heel erg lief tegen haar, ga je heel erg mee,
- . heel begrijpend, en de andere keer ben je heel hard, en met name op
- . geestelijk vlak, heel hard.

Over de uitwerking hiervan op Ina Post zei diezelfde politieman:

1011

- . Op een gegeven moment weet ze zelf niet eens meer wat ze verteld heeft
- . en wat nou wel of niet gebeurd is en wat nou wel of niet waar is. [...]
- . Geestelijk was ze gewoon helemaal aan het einde van haar Latijn. Je
- . moet je dus voorstellen dat ze in een hevige emotionele roes zat.
- . Absoluut niet meer in staat om normaal te kunnen denken.

Los van de vraag of Ina Post de moord al dan niet op haar geweten heeft, mag men op grond van deze opmerkingen toch wel stellen dat de verhoren de allure van een trauma hadden.

Een tweede reden heeft te maken met wat de onderzoeksliteratuur ons leert. Natuurlijk komen PTSS-klachten wel vaker voor onder vrouwelijke gevangenen. Uit Amerikaans onderzoek blijkt echter dat vrouwelijke gevangenen vooral last hebben van verslavingsproblemen, schizofrenie of depressie (Abram e.a., 2003). PTSS is onder gevangenen eerder zeldzaam. Zo werd in een omvangrijke studie gevonden dat van de 1190 onderzochte gevangenen er hooguit 26 (2,4%) PTSS klachten hadden, waarbij in de meerderheid der gevallen die klachten al aanwezig waren voordat het delict werd gepleegd (Collins & Bailey, 1990). Ook Duits onderzoek laat zien dat PTSS klachten van gevangenen te maken hebben met hun voorgeschiedenis en minder met hun veroordeling (Spitzer e.a., 2001). Te denken valt aan jeugdige gevangenen die als kind frequent mishandeld zijn. Een minieme groep heeft PTSS-klachten vanwege wroeging over het delict dat zij dan ook toegeven te hebben gepleegd. In de regel betreft het veroordeelden die zich te buiten zijn gegaan aan reactief geweld. De Noord-Ierse psychiater Pollock (1999) vond dat onder de psychopatische *killers* – diegenen die inderdaad vanwege geld een bejaarde vrouw neerslaan en dan wurgen – PTSS niet voorkomt.

Psychologisch gezien is het dus nauwelijks voorstelbaar dat iemand een roofmoord begaat, daar een PTSS aan overhoudt en vervolgens het publieke domein opzoekt om het idee van de eigen onschuld uit te venten. Patiënten met PTSS vermijden het immers om te praten over de traumatische gebeurtenis die ze meemaakten. Er moet al een sterke premie staan op praten om die vermijding te doorbreken. Rehabilitatie is zo'n premie. Ten tijde van haar detentie werd Ina Post wekelijks bezocht door haar moeder. Deze is inmiddels hoogbejaard, maar Ina Post hoopt vurig dat zij haar rehabilitatie nog zal meemaken. Die wens helpt haar om te praten over wat er gebeurd is.

MERCKELBACH, HORSELENBERG & JELICIC

De klachten van Ina Post doen nog het meeste denken aan die van ex-politieke gevangenen. De Duitse arts Maercker (Maercker & Schützwohl, 1997) onderzocht de lotgevallen van 146 mensen die om politieke redenen jaren van hun leven doorbrachten in de toenmalige DDR-gevangnissen. De overgrote meerderheid (60%) van hen kreeg naar verloop van tijd te maken met de symptomen van PTSS. De ex-gevangenen hadden vooral last van opdringerige gedachten aan en nachtmerries over hun DDR-periode. Ook Ina Post vertoont deze kenmerken. Al wil ze het niet, ze denkt onophoudelijk aan wat haar op 8 september 1986 overkwam. En als ze eraan denkt, dan wordt ze overspoeld door emoties en daarom probeert ze de dingen die haar aan die dag herinneren uit de weg te gaan.

PTSS in het lab

Bestaat niet. Het is ethisch ontoelaatbaar om proefpersonen naar het lab te halen en hen bloot te stellen aan een traumatische gebeurtenis. Al in de jaren veertig slaagden onderzoekers er wel in om bij dieren symptomen op te wekken die doen denken aan PTSS. De essentie van hun experimenten was niet zozeer dat de dieren grof werden mishandeld, maar dat ze in situaties werden gemanoeuvereerd die onvoorspelbaar en oncontroleerbaar waren. Beroemd is het experiment van de psychiater Masserman (1943), die katten leerde om naar een doos met voedsel te lopen als er een bepaald lichtje in hun kooi ging branden. In een volgende fase van het experiment kregen de katten een elektrische schok zodra het lichtje ging branden. De katten begonnen te beven en te zweten, werden geagiteerd en bang voor de voedseldoos. Deze symptomen hielden maandenlang aan. Dit experiment suggereert dat de symptomen van PTSS pas verschijnen als bedreigingen op oncontroleerbare en onvoorspelbare wijze gaan optreden in een context die eerder veilig was (zie hierover Foa e.a., 1992). Dat is ook de reden waarom in de maanden na een ernstig auto-ongeval PTSS klachten vaker bij de passagiers dan bij de bestuurders te vinden zijn: de laatste groep koestert de (illusoire) gedachte dat ze nog enige controle over de situatie heeft kunnen uitoefenen.

We leven allemaal met het idee dat onze wereld een *just world* is en dat het onrecht dat ons overkomt, zal worden rechtgezet (Furnham, 2003). Ook Ina Post moet voor 8 september 1986 zo'n opvatting over de wereld hebben gehad. Ze was een goedgevolg en meegaand iemand. Ze kwam uit een klein dorp en had geleerd autoriteiten te respecteren. Ze dacht haar leven onder controle te hebben en onheil te kunnen voorspellen. Op 8 september 1986 werd haar hele leven onvoorspelbaar en oncontroleerbaar en bleek de *just world*-hypothese op haar leven niet langer van toepassing. Het waren plotseling anderen die beslisten of en wanneer ze mocht eten, slapen en praten. Het waren zelfs anderen die voor haar probeerden te bepalen hoe haar

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

herinneringen aan de dag dat de weduwe werd vermoord er uit moesten zien. Terugblikkend op die dagen zegt ze: 'Het leek wel of de hele wereld gek geworden was.' Tijdens de daaropvolgende gevangenisjaren moet ze op allerlei momenten de verwachting hebben gehad dat de *just world* weer zou terugkeren, dat in hoger beroep alsnog haar onschuld zou komen vast te staan. Die verwachtingen werden nooit ingelost en ergens in dat traject kwamen de PTSS-klachten opzetten.

1013

De angst voor oncontroleerbare en onvoorspelbare gebeurtenissen breekt haar nog elke dag op. Nog niet zo lang geleden verwijderde de plantsoendienst een struik voor haar raam. Dat simpele feit was voldoende om haar gemoed dagenlang te ontregelen. Heeft Justitie met Ina Post Massermans experiment gerepliceerd? Wij vinden dit verhaal moeilijk op een andere manier te begrijpen.

Noten

- 1 We citeren hier uit een reportage van Gerlof Leifstra en José van der Sman die onder de titel 'De Zaak Ina Post' verscheen in *Elsevier* van 30 september 1989.
- 2 Zo trad Ina Post op in een aflevering van het televisieprogramma *Crime Time* (20-12-1991) en wijdde de journalist A.J. Bijnoord (1989) een boek aan haar geval.
- 3 We geven hier een korte samenvatting van de zaak Ina Post en laten de juridisch-technische details ervan buiten beschouwing.
- 4 Strikt genomen kent onze wet het begrip 'bekentenis' niet. Artt. 339 en 341 Sv spreken over 'verklaringen c.q. opgaven van den verdachten' en Art 341 lid 4 Sv luidt daarbij: 'Het bewijs dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, kan door den rechter niet uitsluitend worden aangenomen op de opgave van den verdachte.'
- 5 Om daar nog eens een heel ander voorbeeld van te geven: een tamelijk recent arrest van de Hoge Raad handelt over een zaak waarbij rechercheurs aan Turkse verdachten van een roofmoord voorstelden om voor elke leugen een vinger af te hakken. Een van de verdachten kreeg te horen dat de politie ervoor kon zorgen dat hij twintig jaar achter de tralies verdween. Überhaupt werd er door de verhoorders hard geschreeuwd en flink met de vuisten op tafel geslagen. Het Hof oordeelde eerder dat deze incidenten niet structureel hadden plaatsgevonden, dat ze niet opwogen tegen 'de grote hoeveelheden uren' die de verdachten waren verhoord. Van een ontoelaatbare druk was dus geen sprake. De Hoge Raad sloot zich bij deze analyse aan. Zie HR 12 maart 2002. Het Hof sprak in dit verband ook van 'het gebruikelijke verhoor in een zware strafzaak'. Ze zal wel niet bekend zijn met het onderzoek van Holmberg en Christianson (2002) dat laat zien dat bij zware criminelen een intimiderende stijl van verhoren doorgaans een boemerangeffect sorteert: ze gaan hardnekkig zwijgen en ontkennen.
- 6 Ook de Amsterdamse oud-commissaris Blaauw (1999) voerde gesprekken met Lucas en wijdde er een prachtig boek aan.
- 7 Onze indruk van hoe de verhoren verliepen is gestoeld op onze gesprekken met Ina Post, op de reconstructie ervan door Bijnoord (1989) en de processen-verbaal van de verhoren die we tot onze beschikking hadden. Citaten komen uit het eerder aangehaalde *Elsevier*-artikel, uit een gesprek dat we op 15 mei 2003 met Ina Post hadden en uit de relevante processen-verbaal. Zie ook noot 14.
- 8 In de meest milde versie van het experiment hadden de proefpersonen ruim de tijd om de letters in te toetsen en was er geen 'valse' ooggetuige. Niettemin ondertekende 35% van hen de schuldbekentenis. Daar staat tegenover dat in deze versie niemand tegenover de handlangers verklaarde geloof te hechten aan deze bekentenis. Forrest e.a. (2002) deden deze versie van het Kassim en Kiechel experiment over en vonden dat 61% van de 56 deelnemende studenten een schuldbekentenis tekenden. Het is onduidelijk waar die verschillende percentages in bekennende proefpersonen vandaan komen, maar het minste dat men kan concluderen is dat een behoorlijk percentage van de gezonde, intelligente proefpersonen tot een valse bekentenis te brengen is.
- 9 Een manier om tot een beargumenteerde schatting van het aantal veroordelingen op basis van valse bekentenissen te komen ontlenen we aan Conti (1999) en gaat ongeveer zo: stel dat in een jaar 250.000 misdrijfzaken bij het Openbaar Ministerie worden ingeschreven (dat is globaal het cijfer dat geldt voor 1995). Stel voorts dat van die zaken er 200.000 op zitting worden gebracht. Stel, tenslotte, dat in 100.000 gevallen de rechter tot een schuldigverklaring komt (wederom het cijfer dat geldt voor 1995). Indien men aanneemt dat rechters aanmerkelijk nauwkeuriger in hun beslissingen zijn dan bijvoorbeeld artsen en het in 99,5% van hun schuldigverklaringen bij het rechte eind hebben, dan zijn er nog altijd vijfhonderd onterechte veroordelingen per jaar. Als voor die onterechte veroordelingen de statistieken van het Innocence Project (Scheck e.a., 2001) gelden, dan spelen in ongeveer 20% van deze vijfhonderd onterechte veroordelingen valse bekentenissen een sleutelrol. Het zou dan gaan om honderd gevallen per jaar in Nederland.
- 10 Zie voor de Nederlandse vertaling van de GSS: Merckelbach e.a., 1997.
- 11 De redenering dat het enige bewijsmiddel in deze zaak de bekentenis van Ina Post was, klopt niet helemaal. Op de achtergrond speelt de uitkomst van het grafologisch onderzoek een rol. De grafoloog zou wat overeenkomsten hebben gezien tussen het handschrift van Ina Post en de valse handtekeningen onder de cheques van de vermoorde vrouw. Nog voordat de grafoloog

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

- deze conclusie trok, signaleerde een politie-agent dat Ina Post zich tijdens de schrijfproef erg zenuwachtig gedroeg. Het kan bijna niet anders of de politieman zal die indruk met de grafoloog hebben gedeeld en de waterval van vertroebelende artefacten die dan optreedt staat bekend als het verwachtingseffect ('believing is seeing'). Zie daarover Merkelbach e.a. (2003).
- 12 Voor de liefhebber: de PPI correleert behoorlijk met de gereviseerde versie van Hare's psychopathie checklist (PCL-r), een observatielijst waarvan bekend is dat hij criminele recidives aardig voorspelt (Poynthress e.a., 1998).
- 13 We namen bij Ina Post ook de Symptom Checklist (scl-90; Derogatis, 1977) af. Deze lijst onderzoekt een heel scala aan klachten en symptomen. De totale score van Ina Post was 266, wat ver bovengemiddeld is. Ter vergelijking: mensen die in een Jappenkamp verbleven, maar daar geen PTSS aan overhielden hebben een gemiddelde SCL-90 score van 115, terwijl mensen die in een Jappenkamp zaten en daar wél PTSS aan overhielden een gemiddelde score van 198 halen (Wessel e.a., 2002). Ina Post ligt ruim boven die laatste groep. Daarbij valt op dat ze vooral veel depressieve en angstklachten rapporteert, wat past bij het beeld van PTSS.
- 14 Dr. H. Israël's schrijft op dit moment een boek over de zaak Ina Post. Dat boek zal begin 2004 verschijnen.
- Literatuur**
- Abram, K.M., L.A. Teplin & G.M. McClelland (2003). Comorbidity of severe psychiatric disorders and substance use disorders among women in jail. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1007-1010.
- Bedau, H.A., & M.L. Radelet (1987). Miscarriages of justice in potentially capital cases. *Stanford Law Review*, 40, 21-179.
- Bijnoord, A.J. (1989). *De zaak Ina Post*. Amsterdam: Ambo.
- Blaauw, J.A. (1999). *Henry Lee Lucas: Feiten en fictie over Amerika's grootste seriemoordenaar*. Baarn: Fontein.
- Blaauw, J.A. (2000). *De Puttense moordzaak: Reconstructie van een dubieus moordonderzoek*. Baarn: Fontein.
- Blagrove, M. (1996). Effects of length of sleep deprivation on interrogative suggestibility. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 2, 48-59.
- Cassell, P.G. (1996). All benefits, no costs: The grand illusion of Miranda's defenders. *Northwestern University Law Review*, 90, 1084-1124.
- Chapman, L.J., J.P. Chapman & M.L. Raulin (1978). Body-image aberration in schizophrenia. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 399-407.
- Collins, J.J., & S.L. Bailey (1990). Traumatic stress disorder and violent behavior. *Journal of Traumatic Stress*, 3, 203-220.
- Conti, R.P. (1999). The psychology of false confessions. *Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, 2, 14-36.
- Crombag, H.F.M., P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (1994). *Dubieuze zaken: De psychologie van het strafrechterlijke bewijs*. Amsterdam: Contact.
- Derogatis, L.R. (1977). *SCL-90-R. Administration, scoring and procedures*. Baltimore: Johns Hopkins University.
- Foa, E.B., D.S. Riggs, C.V. Dancu & B.O. Rothbaum (1993). Reliability and validity of a brief instrument for assessing post-traumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress*, 6, 459-473.
- Foa, E.B., R. Zinbarg & B.O. Rothbaum (1992). Uncontrollability and unpredictability in post-traumatic stress disorder: An animal model. *Psychological Bulletin*, 112, 218-238.
- Forrest, K.D., T.A. Wadkins & R.L. Miller (2002). The role of preexisting stress on false confessions: An empirical study. *Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, 3, 23-45.
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34, 795-817.
- Garry, M., & D.L.L. Polaschek (2000). Imagination and memory. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 6-10.
- Gudjonsson, G.H. (1996). *The psychology of interrogations, confessions, and testimony*. Chichester: Wiley.
- Gudjonsson, G.H. (1997). *The Gudjonsson suggestibility scales manual*. Sussex: Psychology Press.
- Gudjonsson, G. H. (1999). The making of a serial false confessor: The confessions of Henry Lee Lucas. *Journal of Forensic Psychiatry*, 10, 416-426.
- Gudjonsson, G.H., & J.F. Sigurdsson (1994). How frequently do false confessions occur? *Psychology, Crime & Law*, 1, 21-26.
- Hale, D. (2002). *Town without pity*. London: Random House.

- Holmberg, U., & S.A. Christianson (2002). Murderers' and sexual offenders' experience of police interviews and their inclination to admit or deny crimes. *Behavioral Sciences and the Law*, 20, 31-45.
- Horselenberg, R., H. Merckelbach & S. Josephs (2003). Individual differences and false confessions: A conceptual replication of Kassin & Kiechel. *Psychology, Crime & Law*, 9, 1-8.
- Horselenberg, R., H. Merckelbach, P. Muris, M. Sijsenaar & V. Spaan (2000). Imagining fictitious childhood events: The role of individual differences in imagination inflation. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 7, 128-137.
- Horowitz, M., N. Wilner & W. Alvarez (1979). Impact of Event Scale: A measure of subjective stress. *Psychosomatic Medicine*, 41, 209-218.
- Kassin, S.M., & K.L. Kiechel (1996). The social psychology of false confessions: Compliance, internalization, and confabulation. *Psychological Science*, 7, 125-128.
- Launay, G., & P.D. Slade (1981). The measurement of hallucinatory predispositions in male and female prisoners. *Personality and Individual Differences*, 2, 221-234.
- Lilienfeld, S.O., & Andrews, B.P. (1996). Development and preliminary validation of a self-report measure of psychopathic personality traits in noncriminal populations. *Journal of Personality Assessment*, 66, 488-524.
- Lloyd-Bostock, S. (1989). *Law in practice*. Chicago: Lyceum.
- Masserman, J.H. (1943). *Behavior and neurosis: An experimental psychoanalytic approach to psychobiologic principles*. Chicago: University of Chicago Press.
- Merckelbach, H., H.F.M. Crombag & P.J. Van Koppen (2003). Hoge verwachtingen: Over het corrumpende effect van verwachtingen op forensische expertise. *Nederlands Juristenblad*, 78, 710-716.
- Merckelbach, H., P.J. Muris & P.J. van Koppen (1997). De Nederlandse vertaling van de Gudjonsson Suggestibility Scale (GSS-nl): Psychodiagnostisch gereedschap. *De Psycholoog*, 32, 355-359.
- Merckelbach, H., N. Koevoets, M. Cima & H. Nijman (2001). De Nederlandse versie van de Sims. *De Psycholoog*, 36, 586-591.
- Ost, J., A. Costall & R. Bull (2001). False confessions and false memories: A model for understanding retractors' experiences. *Journal of Forensic Psychiatry*, 12, 549-579.
- Pollock, Ph. H. (1999). When the killer suffers: Post-traumatic stress reactions following homicide. *Legal and Criminological Psychology*, 4, 185-202.
- Poythress, N.G., J.F. Edens, S.O. Lilienfeld (1998). Criterion-related validity of the Psychopathic Personality Inventory (ppi) in a prison sample. *Psychological Assessment*, 10, 426-430.
- Scheck, B., P. Neufeld & J. Dwyer (2001). *Actual innocence: When justice goes wrong and how to make it right*. New York: Signet.
- Spitzer, C., M. Dudeck, H. Liss, S. Orlob, M. Gillner & H. Freyberger (2001). Post-traumatic stress disorder in forensic patients. *Journal of Forensic Psychiatry*, 12, 63-77.
- Wessel, I., H. Merckelbach & Th. Dekkers (2002). Autobiographical memory specificity, intrusive memory, and general memory skills in Dutch-Indonesian survivors of the World War II era. *Journal of Traumatic Stress*, 15, 227-234.
- Zimbardo, P.G. (1967). The psychology of police confessions. *Psychology Today*, 1, 17-20.
- Zimbardo, P. G., & M.R. Leippe, (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York: McGraw-Hill.

Summary

Merckelbach, H.L.G.J., R. Horselenberg & M. Jelicic 'A confession and its consequences'

This article describes the case of a woman who confessed to a murder and later retracted her confessions. Literature on false confessions shows that when certain interrogation strategies (e.g., creating memory distrust in defendants) employed by the police interact with certain personality traits (e.g., suggestibility), the probability of a false confession raises to a nontrivial level. In this case, the police used such risky interrogative strategies and there can be little doubt that the woman had personality traits that made her especially vulnerable to suggestive manipulation. Nevertheless, on the basis of her retracted confession, the woman was convicted, served her years in jail and meanwhile, each appeal that she brought was dismissed by appellate courts. However, the authors' psychological testing of the woman showed that she was suffering from severe Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) symptoms. The authors do believe that this is an extra argument for arguing that her confessions must have been false. After all, it is hard to believe that someone commits a murder and develops PTSD as a result, but also seeks the public domain to assert that he or she is innocent.

EEN BEKENTENIS EN HAAR GEVOLGEN

Personalia

Prof. dr H.L.G.J. Merckelbach (1959) is hoogleraar psychologie aan de Faculteit der Psychologie en de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht (UM).

Adres: h.merckelbach@psychology.unimaas.nl

Drs R. Horselenberg (1973) is research psycholoog en als assistent in opleiding werkzaam bij de Faculteit der Psychologie van de UM.

Dr. M. Jelicic (1959) is experimenteel neuropsycholoog en als universitair docent verbonden aan de Faculteit der Psychologie van de UM.

De auteurs zijn allen lid van de Interfacultaire Werkgroep Rechtspsychologie van de UM. Zie: <http://www.psychology.unimaas.nl/Base/research/Psychology&law.htm>

1017